

Määruse „Rahapesu Andmebüroo andmekogu põhimäärus“ muutmise määruse eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

Rahapesu Andmebürool (edaspidi *RAB*) on oma seadusest tulenevate ülesannete efektiivsemaks täitmiseks vaja pärida ja saada andmeid täiendavatest andmekogudest ja infokanalitest. Täiendavate andmete töötlemine toetab rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise tõhustamist, võimaldades andmete analüüsimise teel tuvastada kuritegelikule käitumisele viitavaid asjaolusid ning RAB-i pädevusse kuuluvate rahvusvaheliste sanktsioonide rikkumisi, kuid on oluline ka RAB-i pädevusse kuuluvate tegevuslubade menetlustes tähtsust omavate asjaolude väljaselgitamise aspektist. Seoses eeltooduga uuendatakse andmekogude ja infokanalite loetelu, kuhu RAB andmete saamiseks päringuid teostab. Eelnõuga tehakse vastavasisulised põhimuudatused andmekogude, infokanalite ja kogutavate andmete loetelus ning kaasnevad muudatused, mis on vajalikud seoses uue volitatud töötleja lisandumisega. Samuti täpsustatakse kaasneva muudatusena RAB-i poolt kogutavate andmete sisu, tuuakse välja andmete töötlemise eesmärk ning tehakse väiksemad selgitava iseloomuga täiendused.

Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Rahandusministeeriumi rahandusteabe poliitika osakonna nõunik Liina Malm (liina.malm@fin.ee, tel 5854 7865). Eelnõu juriidilist kvaliteeti on kontrollinud Rahandusministeeriumi personali- ja õigusosakonna õigusloome valdkonna juht Virge Aasa (virge.aasa@fin.ee, tel 5885 1493). Eelnõu on keeleliselt toimetanud personali- ja õigusosakonna keeleteoimetaja Sirje Liloover.

2. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Paragrahvi 1 punkt 1 – RABIS-e põhimääruse § 3 senine tekst loetakse lõikeks 1 ning sätet täiendatakse uue lõikega, seega koosneb põhimääruse § 3 edaspidi kahest lõikest. Põhimääruse § 3 lisatavas lõikes 2 tuuakse välja, et andmekogu on liidestatud infosüsteemide andmevahetuskihiga X-tee ja see kuulub riigi infosüsteemi koosseisu. Andmete andmekogusse kandmisel esitatakse päringuid ja saadakse andmeid sellega liidestatud andmekogust.

Paragrahvi 1 punkt 2 – RABIS-e põhimääruse § 6 lõiget 2 täiendatakse ning lisatakse andmekogu volitatud töötlejana Rahandusministeeriumi Infotehnoloogiakeskus. Seoses andmekogu koosseisu kuuluma hakkava andmelao loomisega lisandub andmekogu uue volitatud töötlejana Rahandusministeeriumi Infotehnoloogiakeskus, kelle ülesandeks on andmekogu koosseisu kuuluva andmelao majutamiseks vajaliku infotehnoloogilise keskkonna loomine ja selle tehnilise valmisoleku tagamine.

Paragrahvi 1 punkt 3 – RABIS-e põhimääruse § 12 punktis 4 ja § 14 lõike 1 punktis 6 asendatakse sõnad „dokumendi välja andnud riigi ja asutuse nimi“ sõnadega „dokumendi välja

andnud riigi nimi“, kuivõrd andmekogusse kantakse üksnes isikut tõendava dokumendi välja andnud riigi nimi.

Paragrahvi 1 punkt 4 – RABIS-e põhimääruse § 14 lõiget 1 täiendatakse alapunktiga 2¹, millega lisatakse andmekogusse kantava andmeväljana füüsilise isiku sugu. Isiku sugu määratlevate andmete töötlemine on vajalik eelkõige välismaalaste puhul. Kuivõrd ei ole olemas üht rahvusvaheliselt mõistetavat ID-d, on samanimeliste isikute eristamiseks teatud juhtudel hädavajalikud ka isiku sugu määratlevad andmed. Andmed aitavad täpsemalt identifitseerida isikuid, kellel ei ole Eesti isikukoodi ning seega on piiratud võimalus isikukoodis sisalduva tunnuse põhjal isiku soo kindlaks tegemine. Kirjeldatud olukord võib tekkida, kui on mitu sarnase nimega isikut ning RAB-i ülesannete täitmise käigus tekib vajadus esitada välispäring näiteks Itaaliasse. Sellisel juhul on välispäringut esitades võimalik täpsustada, et RAB-i andmetel on tegemist naisterahvaga, ning vältida seeläbi ajendit ekslikuks isikuandmete töötlemiseks.

Paragrahvi 1 punkt 5 – RABIS-e põhimääruse § 14 lõiget 2 täiendatakse alapunktiga 7¹ ja lisatakse juriidilise isiku kohta andmekogusse kantavate andmete koosseisu andmed tegeliku kasusaaja kohta. Tegeliku kasusaaja andmete analüüsimise olulisust käsitletakse täpsemalt käesoleva seletuskirja § 1 punkti 9 selgituses.

Paragrahvi 1 punkt 6 – RABIS-e põhimääruse § 14 lõike 2 punkti 8 muudetakse selliselt, et uuendatakse ja täpsustatakse juriidilise isiku kohta andmekogusse kantavate andmete koosseisu ning senise juhi (näiteks juhataja, direktor) isikuandmete (ees- ja perekonnanimi, isikukood, sünniaeg) asemel kantakse andmekogusse esindusõigusliku isiku ees- ja perekonnanimi ning isikukood ja sünniaeg. Täpsustuse eesmärk on pidada silmas, et juriidilise isiku esindaja võib olla nii juhatuse liige, direktor kui muu allkirjaõiguslik isik.

Paragrahvi 1 punkt 7 – Kehtiv RABIS-e põhimääruse § 17 punkt 2 sätestab, et lisaks §-des 8–16 nimetatud andmetele kantakse andmekogusse muul viisil teatavaks saanud teave kahtlaste ja ebaharilike tehingute ja toimingute kohta. Kuivõrd iga tehingu või toiminguga on vältimatult seotud ka osapooled (füüsilised või juriidilised isikud), siis andmed tehingute või toimingute kohta jõuavad RAB-ni selliselt, et neis nähtub ka info tehingutes või toimingutes osalenud osapoolte kohta. Andmekogusse kantavate andmete tervikliku käsitlemise eesmärgil täiendatakse punkti 2 ning märgitakse, et lisaks andmekogusse kantavale muul viisil teatavaks saanud teabele kahtlaste ja ebaharilike tehingute ja toimingute kohta, kantakse andmekogusse ka nende tehingute ja toimingute osapoolte andmed. Tegemist on sätte senise sõnastuse täpsustamise ning eeltoodu ei too endaga kaasa andmekogusse kantavate andmete ulatuse laiendamist. RAB vajab kogu esitatavat muul viisil teatavaks saanud informatsiooni oma RahaPTS § 54 lõike 1 punktis 1, RahaPTS § 54 lõike 1 punktides 5–6 ja RahaPTS § 54 lõike 1 punktis 8 nimetatud ülesannete täitmiseks.

Paragrahvi 17 punkti 3 täiendatakse viitega rahvusvahelise sanktsiooni seaduse 5. peatükile, kuna andmekogusse kantakse lisaks rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse 7. ja 8. peatükis sätestatud järelevalve tegemise käigus kogutud andmetele ka rahvusvahelise

sanktsiooni seaduse 5. peatükis sätestatud järelevalve tegemise käigus kogutud andmed. RAB töötleb eelviidatud andmeid oma RahaPTS § 54 lõike 1 punktides 4–6 ja RahaPTS § 54 lõike 1 punktides 8–9 tulenevate ülesannete täitmiseks. RAB-i poolt teostatav järelevalvemenetlus on oma olemuselt ühtne ning selle käigus kontrollib RAB nii RahaPTS kui ka RSanS-is sätestatud erikohustusega isikute poolt seaduses sätestatud nõuete ja kohustuste täitmist.

Kehtiv RABIS-e põhimääruse § 17 punkt 4 sätestab, et andmekogusse kantakse finantssanktsioonide rakendamise teadete andmed. Rahapesu Andmebüroo täidab vastavalt RahaPTS § 54 lõike 1 punktile 9 rahvusvahelise sanktsiooni seadusest tulenevaid ülesandeid. Paragrahvi 17 punkt 4 sõnastatakse selliselt, et RABIS-esse kantakse Rahapesu Andmebüroole esitatavate rahvusvaheliste sanktsioonide rakendamise teadete andmed. Kehtiv rahvusvahelise sanktsiooni seaduse (edaspidi *RSanS*) § 11 lõike 3 punkt 3 sätestab, et Rahapesu Andmebüroo on pädevaks asutuseks finantssanktsiooni korral ning sama sätte lõikes 1 tuuakse välja, et pädev asutus vastab rahvusvahelise sanktsiooniga seotud päringutele ning annab haldusakte ja teeb toiminguid, mis on ette nähtud rahvusvahelist sanktsiooni kehtestavas või rakendavas õigusaktis. Rahvusvahelise sanktsiooni seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse 332SE eelnõu § 1 punktiga 12 muudetakse RSanS § 11 lõike 3 punkti 3 ning täiendatakse pärast tekstiosa „finantssanktsiooni“ tekstiosaga „ja riigihangetega seotud piirangu“, mis tähendab, et RSanS-i uues redaktsioonis on Rahapesu Andmebüroo pädevaks asutuseks nii finantssanktsioonide kui riigihangetega seotud piirangute rakendamise korral. Eeltoodust tulenevalt on põhjendatud ka RABIS-e põhimääruse § 17 punkti 4 muutmine ning selle sõnastamine selliselt, et tervikuna oleks hõlmatud Rahapesu Andmebüroole esitatavate rahvusvaheliste sanktsioonide rakendamise teadete andmed. Punkti uus sõnastus võimaldab andmekogusse kanda nii finantssanktsiooni kui riigihangetega seotud piirangute rakendamise teadete andmed, kuid ei välista tulevikus ka muud liiki rahvusvaheliste sanktsioonide andmete andmekogusse kandmist, kui RSanS-is nähakse RAB-ile ette uus ülesanne, mida RAB kohustub vastavalt RahaPTS § 54 lõike 1 punktile 9 täitma.

Paragrahvi 1 punkt 8 – RABIS-e põhimääruse § 17 täiendatakse punktiga 5, kus sätestatakse, et andmekogusse kantakse RAB-ile esitatavates aruannetes sisalduvad andmed ja RAB-ile õigusaktide ja ettekirjutuste alusel esitatavad andmed. Andmete töötlemine toimub RahaPTS § 54 lõike 1 punktides 3–6 ja RahaPTS § 54 lõike 1 punktis 9 tulenevate ülesannete täitmiseks.

Sätte täiendamise vajadus tuleneb osaliselt rahandusministri 12. septembri 2023. a määrusest nr 34 „Krediidiasutustele ja virtuaalvääringu teenuse pakkujatele aruandekohustuse kehtestamine“, mille kohaselt esitavad Eestis tegutsevad krediidiasutused ning virtuaalvääringu teenuse pakkujad RAB-ile regulaarseid aruandeid. Aruannetes esitatavad andmed, mille koosseis on määratletud nimetatud rahandusministri määruses, kantakse RABIS-esse. Lisaks regulaarsele aruandlusele on RAB-il õigus oma ülalviidatud ülesannete täitmiseks saada kohustatud isikutelt õigusakti ja ettekirjutuse alusel täiendavat teavet. Kohustatud isikute poolt õigusakti ja ettekirjutuse alusel esitatavad andmed kuuluvad RABIS-e koosseisu.

Seoses Euroopa Nõukogu määruse (EL) nr 2023/2878, millega muudetakse määrust (EL) nr 833/2014, mis käsitleb piiravaid meetmeid seoses Venemaa tegevusega, mis destabiliseerib

olukorda Ukrainas, artikli 5r kehtestamisega tuleb RAB määrata õigusaktiga (seadus, VV määrus või VV korraldus) pädevaks asutuseks, keda tuleb teavitada artikli 5r lõikes 1 ja lõike 2 nimetatud ülekannetest. Viidatud määruse artikli 5r esimese lõike kohaselt peavad Euroopa Liidus asutatud juriidilised isikud, üksused ja asutused, kelle omandiõigusest üle 40 % kuulub otse või kaudselt Venemaal asutatud juriidilisele isikule, üksusele või asutusele, Venemaa kodanikule või Venemaal elavale füüsilisele isikule, hakkama alates 1. maist 2024. a teatama oma asukohaliikmesriigi pädevale asutusele 100 000 eurot ületavatest rahaliste vahendite ülekannetest väljapoole liitu. Viidatud määruse artikli 5r teise lõike kohaselt peavad krediidi- ja finantseerimisasutused alates 1. juulist 2024. a hakkama oma asukohaliikmesriigi pädevale asutusele esitama teavet kõigi liidust tehtud rahaliste vahendite ülekannete kohta kogusummas, mis on suurem kui 100 000 eurot, mille nad on nimetatud juriidiliste isikute, üksuste ja asutuste jaoks otse või kaudselt algatanud. Kuivõrd ettenähtavas tulevikus lasub RAB-il selliste andmete kogumise kohustus, siis on vajalik tuua RABIS-e põhimääruse sättes välja RAB-i õigus töödelda andmeid, mille RAB-ile esitamise kohustus on reguleeritud õigusaktiga.

Ettekirjutuse alusel küsitava teabe hulk sõltub alati konkreetsest ettekirjutuse tegemise ajendist. RAB-i poolt teostatav riiklik järelevalve virtuaalvääringu teenusepakkujate üle peab rahvusvaheliste standardite kohaselt olema riskipõhine. Riskipõhise järelevalve teostamiseks peab järelevalveasutus olema igakülgselt kursis turuosalistega seotud riskide olemuse ja suurusega. Näiteks on RAB palunud ettekirjutuse alusel kohustatud isikutel esitada piiritletud perioodi ulatuses andmeid virtuaalvääringu teenuseid tarbinud klientide kohta ning suurima käibega klientide kohta. Ettekirjutuse alusel teabe nõudmise eesmärgiks on kirjeldatud näitel koguda andmeid Eestis tegutsevate virtuaalvääringu teenust pakkuvate ettevõtete tegevusest tulenevate ohtude ja haavatavuste väljaselgitamiseks, et hinnata virtuaalvääringu teenuse pakkumisega kaasnevaid riske ning töötada välja tõhusaid meetmeid nende riskide maandamiseks.

Samuti on RAB palunud krediidiasutustel edastada ettekirjutuse alusel teavet rahvusvahelise finantssanktsiooni kohaldamise tulemusena külmutatud kontodel toimunud rahaliste vahendite liikumise kohta ning infot rahvusvahelise finantssanktsiooni kohaldamise tulemusena külmutatud maksete kohta, kuivõrd RAB on pädeva asutusena finantssanktsiooni korral kohustatud vastama finantssanktsiooniga seotud päringutele ning andma finantssanktsiooni osas haldusakte ja tegema toiminguid, mis on ette nähtud rahvusvahelist sanktsiooni kehtestavas või rakendavas õigusaktis. Muu hulgas on nimetatud toiminguks Eesti kohustus teavitada Euroopa Komisjoni jt institutsioone finantssanktsiooni kohaldamisest. Sellise kohustuse näeb ette näiteks Euroopa Liidu Nõukogu määruse nr 269/2014, mis käsitleb piiravaid meetmeid seoses Ukraina territoriaalset terviklikkust, suveräänsust ja sõltumatust kahjustava või ohustava tegevusega, artikkel 12, mille kohaselt tuleb Euroopa Komisjoni teavitada määruse alusel võetud meetmetest ja jagada määrusega seotud asjakohast teavet, eelkõige teavet määruse artikli 2 alusel külmutatud rahaliste vahendite ning määruses sätestatud erandite alusel antud lubade kohta. Samuti näeb sellise kohutuse ette näiteks Euroopa Liidu Nõukogu määruse nr 765/2006, mis käsitleb piiravaid meetmeid seoses olukorraga Valgevene ja Valgevene osalemisega Venemaa agressioonis Ukraina vastu, artikkel 5, mille kohaselt peavad füüsilised ja juriidilised isikud, üksused ja asutused esitama viivitamata nende elu- või

asukohariigis asuvatele pädevatele asutustele määruse järgimist hõlbustava teabe, näiteks määruse alusel külmutatud kontode ja rahasummade kohta, ning edastama sellise teabe kas otse või kõnealuste pädevate asutuste kaudu Euroopa Komisjonile. Julgeolekunõukogu sanktsioone kehtestavate resolutsioonide alusel peavad riigid teavitama ÜRO Julgeolekunõukogu nimetatud resolutsioonide rakendamiseks võetud sammudest sh ka resolutsioonide alusel külmutatud vahenditest. Ettekirjutuse alusel võib RAB ka RahaPTS § 54 lõike 1 punktis 8 nimetatud ülesande täitmiseks paluda kohustatud isikul esitada andmeid välispäringutele vastamiseks ning sellisel juhul sõltub kohustatud isikult küsitava teabe hulk päringu sisendist.

Paragrahvi 17 täiendatakse punktiga 6, milles sätestatakse, et andmekogusse kantakse rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks ning sellele viitava teabe vastuvõtmiseks, kogumiseks, väljanõudmiseks, registreerimiseks, töötlemiseks, analüüsimiseks ning edastamiseks tehingute ja toimingute osapoolte rahvastikuregistri andmed, karistusregistri andmed, e-toimiku süsteemi andmed, äriregistri andmed, maksukohustuslaste registri andmed, elektroonilise arestimissüsteemi andmed, kinnistusraamatu andmed, liiklusregistri andmed, tegelike kasusaajate andmekogu andmed, Eesti väärtpaberite keskregistri andmed. Eelnimetatud andmekogudest saadavate andmete täpne koosseis on toodud käesoleva põhimääruse lisas „Rahapesu Andmebüroo andmekogus töödeldavad andmed“. RahaPTS § 54 lõike 1 punktist 1 tuleneva ülesande täitmiseks on RAB-il vajadus töödelda andmeid, mis pärinevad teistest andmekogudest ja infokanalitest. Sõltumatust allikast saadud andmed aitavad RAB-i pädevuse piires hinnata teates kirjeldatud tehingu õiguspärasust ning analüüsida ja mõista konkreetse vara ja majandustegevuse seotust osapoolte äritegevuse üldise iseloomuga. Kuivõrd rahapesu kui kuriteo eesmärk on varjata n-ö rahapesu eelset seost rahapesu objektiks oleva vara ja seda kuritegelikult kontrolliva isiku vahel (RahaPTS § 4 lõike 1 punkt 1), st asjaolu, et nimetatud isik käsutas vara ka enne selle näilikku teenimist pealtnäha seaduslikust allikast, töötleb RAB kõnealuseid andmeid, et tuvastada, kuidas kuritegeliku päritoluga vara võib olla püütud läbi erinevate vahekihtide muundada või üle anda, et varjata selle ebaseaduslikku päritolu.

Paragrahvi 17 täiendatakse punktiga 7, milles sätestatakse, et RABIS-esse kantakse rahapesu ja terrorismi rahastamisele ning finantssanktsiooni rikkumisele viitavad üldsusele suunatud ja avalikest allikatest kättesaadavad andmed. Eelkõige hõlmab see internetist lisainfo otsimist tehingute osapoolteks olevate välisriikide isikute osas, kuivõrd nende kohta on Eesti Vabariigi avalike registrite andmed minimaalsed või puuduvad sootuks. Andmete töötlemine toimub RahaPTS § 54 lõike 1 punktides 1–2, 5, 8 ja 9 nimetatud ülesannete täitmiseks.

Paragrahvi 1 punkt 9 – Kehtiva RABIS-e põhimääruse § 19 lõike 2 kohaselt esitab andmekogu vastutav töötleja päringuid, sealhulgas automatiseeritult, ja saab andmeid järgmistest andmekogudest või infokanalitest:

- 1) äriregister;
- 2) rahvastikuregister;
- 3) karistusregister;
- 4) maksukohustuslaste register;
- 5) e-toimiku süsteem;
- 6) elektrooniline arestimissüsteem.

RahaPTS § 54 lõikest 1 tulenevate ülesannete täitmiseks peab RAB laiendama teostatavate päringute hulka ning loetellu lisanduvad täiendavad andmekogud ja infokanalid. Täiendavatest andmekogudest ja infokanalitest andmete pärimise terviklik eesmärk seisneb RAB-i poolt teostatava analüüsi tõhustamises ning kuritegelikule või rahvusvahelist sanktsiooni rikkuvale tegevusele viitavate seoste kiiremas avastamises, kuid ka järelevalve teostamiseks ja tegevuslubade väljastamiseks vajalike andmete põhjalikus kontrollis. Paragrahvi 19 lõiget 2 muudetakse selliselt, et loetletakse terviklik nimekiri andmekogudest ja infokanalitest, kust RAB oma ülesannete täitmiseks andmeid pärib.

Lisaks kehtivas RABIS-e põhimääruses nimetatud rahvastikuregistrile, karistusregistrile, e-toimiku süsteemile, äriregistrile, maksukohustuslase registrile, elektroonilisele arestimissüsteemile töötleb RAB andmeid, mis pärinevad:

- 1) isikut tõendavate dokumentide andmekogust, mille abil tuvastab RAB kohustatud isiku või tegevusloa omaniku esindaja isikusamasuse;
- 2) sissesõidukeeldude riiklikust registrist, kus RAB kontrollib finantssanktsiooni subjektiks oleva füüsilise isiku riiki sissesõidukeelu olemasolu;
- 3) kinnistusraamatust, et tuvastada analüüsitavate teadetega seotud osapooltele kuuluvaid kinnisasju ning nende arvulist muutumist ning suurt väärtust omavate kinnisasjade omandisuhete muutumist. Kinnistusraamatust on vaja andmeid koguda ka selleks, et finantseerimisasutuste puhul analüüsida, kas nende varalised õigused on vastavuses nende äritegevusega. Näiteks kui on laenuandja, kes annab laenu kinnisvara tagatisel, siis erinevate rahapesutüpoloogiatega puhul on vajalik hinnata, kui pikaks perioodiks on kinnistule seatud hüpoteek, hüpoteegi suurust ning muid hüpoteegikandest nähtavaid tingimusi.
- 4) liiklusregistrist, mille andmete alusel tuvastab RAB analüüsitavate teadetega seotud tehingute osapoolte liiklusregistrisse kantavaid varasid ja nendega seonduvaid muudatusi. Liiklusregistrist andmete kogumine on ka vajalik, et hinnata finantseerimisasutuste (liisinguandjate) äritegevuse vastavust ja kooskõla neile kuuluva varaga.
- 5) tegelike kasusaajate andmekogust, mille abil RAB tuvastab ja hindab analüüsitavate teadetega seotud tehingute osapoolte omavahelisi seoseid. Tegelike kasusaajate andmekogu info on samuti vajalik, et hinnata kohustatud isiku tegelikke kasusaajaid – näiteks tegevusloa taotlemisel sätestab RahaPTS § 72 lõike 1 punkt 1 ja punkt 1¹ tegelikule kasusaajale konkreetsed tingimused, mille täitmises on võimalik veenduda tegelike kasusaajate andmekogus sisalduva info abil;
- 6) Eesti väärtpaberite keskregistrist, mille abil RAB tuvastab ja analüüsib teadetega seotud tehingute osapoolte Eesti väärtpaberite keskregistrisse kantud vara ja sellega seotud muudatusi ning finantseerimisasutuste äritegevuse vastavust nende varalistele õigustele;
- 7) majandustegevuse registrist, mis võimaldab RAB-il hinnata riske ja planeerida järelevalvetegevust RAB järelevalvatavas majandussektoris ametlikult tegutsevate ettevõtete üle;
- 8) töötamise registrist, et kontrollida kohustatud isiku juhatuse liikme, prokuristi ja kontaktisikute RahaPTS § 17 lõikes 5, §-s 70 lõikes 3 ja § 72⁵ lõikes 1 sätestatud vajalikku töökogemust.

Sättest jäetakse välja päringute automatiseeritud teostamine ning andmekogudest ja infokanalitest tehakse päringuid konkreetse ajendi alusel sama paragrahvi järgmises lõikes toodud RAB-i rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadusest tulenevate ülesannete täitmiseks.

Paragrahvi 1 punkt 10 – Kehtivat RABIS-e põhimääruse § 19 täiendatakse lõigetega 2¹ ja 2². Lõikes 2¹ tehakse viide põhimääruse lisale, milles sisaldub täpne nimekiri andmetest, mida sama sätte lõike 2 loetelus toodud andmekogudest ja infokanalitest päritakse. Lõikes 2² tuuakse välja, milliste konkreetsete RAB-i rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadusest tulenevate ülesannete täitmiseks sama sätte teises lõikes nimetatud andmekogudest ja infokanalitest andmeid päritakse. Seosed tuuakse punktide kaupa järgmiselt:

- 1) rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks ning sellele viitava teabe vastuvõtmiseks, kogumiseks, väljanõudmiseks, registreerimiseks, töötlemiseks, analüüsimiseks ja edastamiseks ning strateegilise analüüsi teostamiseks töödeldakse punktides kõiki nimetatud andmeid;
- 2) järelevalve tegemiseks kohustatud isikute tegevuse üle ning tegevuslubade taotluste lahendamiseks, majandustegevuse peatamiseks või keelamiseks või tegevusloa peatamiseks või kehtetuks tunnistamiseks majandustegevuse seadustiku üldosa seaduses sätestatud korras, arvestades rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse erisusi töödeldakse punktides 1–2, 4, 5, ja punktides 7–13 andmeid;
- 3) rahvusvahelise sanktsiooni seadusest tulenevate ülesannete täitmiseks töödeldakse punktis 1–13 nimetatud andmeid

Paragrahvi 1 punkt 11 – RABIS põhimääruse § 26 lõige 1 tunnistatakse kehtetuks. Sätte üleminekuperioodiks määrati RABIS põhimääruse § 30 lõike 2 kohaselt neli aastat ehk jõustumine nähti ette 2024. aasta 1. jaanuaril. Ülejäänud määrusest hilisem jõustumisaeg oli vajalik andmete kustutamise funktsiooni infotehnoloogiliste süsteemide ja vahendite väljaarendamiseks ja ettevalmistamiseks. Käesolevaks ajaks on selgunud, et kustutamise funktsionaalsuse väljaarendamiseks planeeritud ettevalmistusaeg on osutunud ebapiisavaks, mistõttu tuleb nimetatud säte tunnistada kehtetuks tagasiulatuvalt 2024. aasta 1. jaanuarist.

Paragrahvi 1 punkt 12 – RABIS-e põhimääruse § 26 täiendatakse lõigetega 1¹ ja 1². Lõike 1¹ kohaselt säilitatakse andmekogus andmeid ja dokumente 15 aastat pärast vastava teate või toimiku sulgemist. Andmekogusse saabuvad andmed kohustatud isikute poolt saadetud teadete alusel, kus teade läbib kõigepealt eelanalüüsi ning otsustatakse olemasolevate andmete põhjal, kas teade suunatakse süvaanalüüsi või suletakse. Süvaanalüüsi suunatud teate alusel avatakse analüüsi toimik, lisatakse vajadusel sündmusega seotud eelnevalt saabunud teateid, kogutakse täiendavat teavet sündmuse kohta ning kontrollitakse, kas esitatud kahtlus leidis kinnitust või mitte. Kui kahtlus ei leia kinnitust, siis toimik suletakse. Kuriteokahtluse puhul saadetakse materjal juhtumi kohta uurimisasutusele ja seejärel suletakse.

Andmete säilitamine 15 aasta jooksul on vajalik rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise süsteemi efektiivse toimimise tagamiseks. Rahapesu aegumise tähtaeg karistusseadustiku (edaspidi *KarS*) § 81 lõike 1 punkti 1 kohaselt on 10 aastat. Täiendavalt on *KarS* § 81 lõigetes 6–8 sätestatud kuriteo, sealhulgas süüteo erinevad aegumise katkemise alused, mille

rakendumine on võimalik ka rahapesu korral. KarS § 81 lõike 6 kohaselt kui kuriteo aegumine on katkenud, algab aegumine uuesti viidatud paragrahvi lõikes 5 sätestatud menetlustoimingu tegemisest ning isikut ei tohi kuriteos süüdi mõista ega karistada, kui selle lõpuleviimisest kuni selle kohta tehtud kohtuotsuse jõustumiseni on möödunud KarS § 81 lõikes 1 toodud tähtajast viie aasta võrra pikem aeg. KarS § 81 lõike 8 kohaselt ei uuene aegumine KarS § 81 lõike 7 punktides 1 ja 2 sätestatud juhtudel, kui kuriteo lõpuleviimisest on möödunud viisteist aastat. See tähendab, et nimetatud perioodi vältel peab RAB-il olema võimalik edastada uurimisasutustele vajalikku informatsiooni, kui uurimisasutus peaks seda oma menetlustoiminguteks vajama. Lisaks eelnevale on rahapesu või terrorismi rahastamine paljudel juhtudel kestav tegevus. Praktikas on sagedad olukorrad, kui isikute kohta, kelle osas RAB-il juba on teated ja/või info, saadakse uus rahapesu või terrorismi rahastamise info kümne aasta möödudes. Näiteks kui 8. ja 11. aastal pärast eelmist rahapesu või terrorismi rahastamise kahtlusega teadet edastatakse RAB-ile info uue kahtluse osas võib varasem info olla väga väärtuslikuks teabeallikaks, et hilisemat kahtlast tegevust ja võimalikku mustrit hinnata. Seega ei ole piisav üksnes 10 aastane kuriteo aegumisega seotud tähtaeg. Samuti võivad kõik eeltoodud episoodid omada omavahelist olulist seost võimaliku kriminaalmenetluse läbiviimisel. Arvestades eeltoodut kogumina on põhjendatud andmete säilitamine 15 aastat pärast teate või toimiku sulgemist.

Viidatud perioodi jooksul kasutamata andmed kustutatakse andmekogust, tagades teiste isikute, teadete ja toimikute andmete terviklikkuse. Kuivõrd andmete kustutamise funktsionaalsuse väljaarendamiseks ja ettevalmistamiseks on vaja täiendavat lisaaega, siis jõustub nimetatud säte pärast üleminekuperioodi möödumist 2026. aasta 1. jaanuaril.

Sättes tuuakse välja ka erand, mille kohaselt ei kohaldata 15 aastast säilitustähtaega järelevalve ja tegevuslubadega seonduva tegevuse käigus kogutud andmete ja dokumentide osas. Nimetatud andmete ja dokumentide säilitamist reguleerib täiendavalt RABIS-e põhimääruse § 26 lõige 1². Lõike 1² kohaselt säilitatakse järelevalve ja tegevuslubadega seonduva tegevuse käigus kogutud andmeid ja dokumente andmekogus kümme aastat alates järelevalvemenetluse lõppemisest või väljastatud tegevusloa kehtivuse lõppemisest. RABIS-e põhimääruse § 26 lõikest 1¹ erandi tegemise vajadus tuleneb asjaolust, et majandustegevuse seadustiku üldosa seaduse § 64 lõige 2¹ kohustab andmete registrisse kandjaid säilitama isikuandmeid sisaldavaid andmete registrisse kandmise aluseks olevaid dokumente kuni kümme aastat alates loa kehtivuse lõppemisest. Viidatud regulatsiooni tuleb arvesse võtta ka RAB-i poolt loakohustuslike isikute suhtes teostatavate tegevuste osas, mistõttu ühtlustatakse andmete ja dokumentide säilitamise aega RABIS-es, eesmärgiga tagada õiguse ühetaoline kohaldamine.

Kuivõrd andmete kustutamise funktsionaalsuse väljaarendamiseks ja ettevalmistamiseks on vaja täiendavat lisaaega, siis jõustub nimetatud säte pärast üleminekuperioodi möödumist 2026. aasta 1. jaanuaril.

Paragrahvi 1 punkt 13 – RABIS põhimääruse § 26 lõige 2 tunnistatakse kehtetuks. Kehtivas RABISe põhimääruses ei täpsustata RahaPTS § 60 lõikes 9 sätestatud ning seetõttu ei ole vajalik põhimääruse tasandil seaduse regulatsiooni kordamine.

3. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

RAB-i õigust andmete saamiseks ja päringute esitamiseks reguleerivad RahaPTS §-d 58 ja 59. Kõnealused sätted rõhutavad andmete pärimist ja saamist kui vältimatut eeldust RAB-i ülesannete täitmiseks. RahaPTS §-d 58 ja 59 võtavad üle direktiivi 2015/849 artikli 32 lõike 3, milles on toodud, et RAB-il on muu hulgas õigus teha autonoomselt otsuseid konkreetse teabe analüüsimise ja taotlemise osas ning samuti, et RAB-il lasub vastutus kahtlaseid tehinguid käsitlevate teadete ning rahapesu, sellega seotud eelkuritegude ja terrorismi rahastamise seisukohast asjakohase muu teabe vastuvõtmise ja analüüsimise eest. Sealjuures on ka märgitud, et liikmesriik võimaldab rahapesu andmebüroodele nende ülesannete täitmiseks asjakohased tehnilised vahendid. Tehniliste vahendite võimaldamine hõlmab endas ka nende kasutamise aluseks olevate asjakohaste normide väljatöötamist ja kehtestamist, mille kohustust liikmesriigil reguleerib direktiivi 2015/849 artikli 48 lõige 2.

Euroopa Liidu ja Nõukogu direktiivi 2019/1153, millega kehtestatakse normid finants- ja muu teabe kasutamise hõlbustamiseks teatavate kuritegude tõkestamisel, avastamisel, uurimisel ja nende eest vastutusele võtmisel ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu otsus 2000/642/JSK (ELT L 186/122, 11.07.2019), artiklis 8 tuuakse välja, et liikmesriigi poolt määratud pädevad asutused on kohustatud igal üksikjuhtumil vastama õigeaegselt riikliku rahapesu andmebüroo õiguskaitsealase teabe taotlusele, kui see teave on vajalik rahapesu, sellega seotud eelkuritegude ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks, avastamiseks ning nende vastu võitlemiseks. Seega on liikmesriigi ülesanne võimaldada asjakohane ja kiire ligipääs andmetele, mis aitab kaasa RAB-i tegevustele tagamaks seeläbi turvaline ettevõtluskeskkond ja tugev majandus.

Eelnõus on järgitud määrusega (EL) 2016/679, isikuandmete kaitse seadusega ja avaliku teabe seadusega kehtestatud nõudeid.

4. Määruse mõjud

RABIS-e põhimääruse peamise muudatusena suureneb töödeldavate ja säilitatavate andmete, mis on nimetatud eelnõu § 1 punktis 13 ja mille täpne kirjeldus on esitatud eelnõu lisas 1, hulk, mida RAB pärib eelnõu § 1 punktis 14 nimetatud RAB-i seadusest tulenevate ülesannete täitmiseks. Seoses RAB-i poolt töödeldavate ja säilitatavate andmete hulga suurenemisega võidakse tajuda ohtu isikute põhiõiguste riiveks (Eesti Vabariigi põhiseaduse § 26).

Osas, milles RahaPTS võtab üle ja käesolev määrus sisustab direktiivi 2015/849 ülevõtmist, kohaldatakse vastavalt direktiivi 2015/849 artiklile 43 isikuandmete kaitse üldmäärust ning seega tuleb andmete töötlemist käsitleda avaliku huvi küsimusena isikuandmete kaitse üldmääruse tähenduses. Isikuandmete kaitse üldmäärus viitab muu hulgas, et vastutava töötleja suhtes kohaldatavas liikmesriigi õiguses võib seadusandliku meetmega piirata sama määruse artiklites 12–22 ja artiklis 34, samuti artiklis 5 sätestatud kohustuste ja õiguste ulatust, kuivõrd selle sätted vastavad artiklites 12–22 sätestatud õigustele ja kohustustele, kui selline piirang austab põhiõiguste ja -vabaduste olemust ning on demokraatlikus ühiskonnas vajalik ja proportsionaalne meede, et tagada, muu hulgas: d) süütegude tõkestamine, uurimine,

avastamine või nende eest vastutusele võtmine või kriminaalkaristuste täitmisele pööramine, sealhulgas avalikku julgeolekut ähvardavate ohtude eest kaitsmine ja nende ennetamine; e) liidu või liikmesriigi muud üldist avalikku huvi pakkuvad olulised eesmärgid, eelkõige liidu või liikmesriigi oluline majanduslik või finantshuvi, sealhulgas rahandus-, eelarve- ja maksuküsimused, rahvatervis ja sotsiaalkindlustus.

RahaPTS § 54 lõike 1 punkti 1 kohaselt on RAB-i peamine ülesanne rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamine, millega realiseerib RAB RahaPTS-i § 1 lõikes 1 nimetatud üldist eesmärki suurendada ettevõtluskeskkonna usaldusväärsust ja läbipaistvust ning tõkestada Eesti Vabariigi rahandussüsteemi ning majandusruumi kasutamist rahapesuks ja terrorismi rahastamiseks. Kuivõrd RAB-il lasub seadusest tulenev vastutus ning RAB-i ülesannete täitmise kvaliteedist sõltub lisaks eelnimetatud eesmärkide täitmisele ka Eesti Vabariigi kuvand nii Euroopa Liidu kui üldisel rahvusvahelisel tasandil, siis on esmatähtis tagada RAB-ile eesmärkide saavutamiseks vajalikud meetmed, mille kasutamine on proportsionaalne põhiõiguste võimaliku riivega. Vajalikeks meetmeteks tuleb antud juhul lugeda võimalust teostada vajalikke päringuid eelnõus loetletud täiendavatesse andmekogudesse ja infokanalitesse ning töödelda neist saadavaid andmeid eelnõus nimetatud ülesannete täitmiseks.

RAB tunneb hästi tänaseid protsesse ja andmete töötlemise tingimusi. RAB-i poolt on kasutusele võetud meetmed, mis tagavad andmete kaitse. RABIS-e põhimääruse § 25 lõike 1 kohaselt väljastatakse andmekogusse kantud andmeid kolmandatele isikutele vaid tingimusel, et väljastamiseks on seaduses sätestatud alus. Seaduses sätestatud alus tuleneb RahaPTS-st. RABIS-es töödeldavate andmete käideldavuse, tervikluse ja konfidentsiaalsuse tagamiseks rakendatakse vastavaid organisatsioonilisi, füüsilisi ja infotehnoloogilisi turvameetmeid ning RABIS-es töödeldavate andmete turbeaste on kõrge (H). Organisatsiooniliste turvameetmete tagamiseks teostab RAB oma ametnike ja töötajate suhtes RahaPTS § 61¹ kohast taustakontrolli ning samuti teostatakse RahaPTS § 69 kohast andmekaitset järelevalvet RAB tegevuse üle Andmekaitse Inspeksiooni poolt ja teenistuslikku järelevalvet valdkonna eest vastutava ministri poolt. Eeltoodud põhjustel on riskide esinemise tõenäosus ja oht andmete väär või eesmärgipäratule kasutamisele väike.

Seoses RAB-i 2021. a üleviimisega Siseministeeriumi valitsemisalast Rahandusministeeriumi valitsemisalasse toimub asutuse infosüsteemide ja andmekogude järk-järguline üleviimine Siseministeeriumi infotehnoloogiakeskuse keskkonnast Rahandusministeeriumi infotehnoloogia keskkonda.

5. Määruse rakendamisega seotud tegevused, vajalikud kulud ja määruse rakendamise eeldatavad tulud

RAB kasutab andmekogu RABIS-t alates 2008. aastast. Andmekogu lisanduva volitatud töötlejaga sõlmitavas teenusleppes sätestatakse pooltevahelised õigused ja kohustused ning andmelao arendamisega kaasnevad kulud kaetakse Euroopa Liidu taaste- ja vastupidavusrahast *NextGenerationEU*.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub 2024. aasta 30. mail. Määruse § 26 lõiked 1 ja 2 tunnistatakse tagasiulatuvalt kehtetuks 2024. aasta 1. jaanuarist. Määruse § 26 lõiked 1¹ ja 1² jõustuvad 2026. aasta 1. jaanuaril.

7. Eelnõu koostöölastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu koostöölastatakse eelnõude infosüsteemi EIS kaudu Siseministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ja Justiitsministeeriumiga. Eelnõu esitatakse arvamuse avaldamiseks Andmekaitse Inspeksioonile, Rahapesu Andmehüroole, Rahandusministeeriumi Infotehnoloogiakeskusele, Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskusele, Transpordiametile, Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ametile, Politsei- ja Piirivalveametile, Tartu Maakohtu registriosakonnale, Riigi Infosüsteemide Keskusele, Maksu- ja Tolliametile ning Riigi Infosüsteemide Ametile.